

חיייל מספר אחת

הוא הקים פלוגות שישמרו על יהודי וינה, הציע לז'בוטינסקי לבנות צבא עברי-אנגלי שיכבוש את ארץ ישראל, תכנן מערכה נגד הנאצים בביח"גוברין והדריך את ראשוני הקצינים ב"הגנה". בנימין זאב פון-וייזל עשה הכול כדי להכין את היהודים למלחמה, אבל יומן השבי שלו, שרואה אור מחדש, מעיד שהדבר החשוב ביותר בשבילו היה להשכין ביניהם שלום

← ארנון סגל

האיש שצעק זאב

גם לז'בוטינסקי היה ימין "קיצוני": סיפורו של בנימין זאב פון-וייזל, הימין שמימין לימין - גרסת טרום המדינה
← ארנון סגל

יש

לי הכבוד להודיע לך שאמנע מלקיחת אוכל לתקופה של 28 ימים. אני מודע לעובדה שלא הצום שלי ולא של כל אחד אחר ישפיע על החלטות השולטים היום בארץ ורואים כחובתם להפריע בכל האמצעים לשיבת ישראל לארצו. (אולם) בשעה גורלית זו בתולדות עמי אין ביכולתי לעשות מאומה לעזור לו ולעודדו בסירובו להיכנע, ולכך קיבלתי על עצמי לפחות קודבן מרצון, ואסרב לקבל כל מזון, פרט למים ולמשקאות בלתי מזוינים אחרים, במשך ארבעה שבועות. מי ייתן והאלוהים יחסרו יקבל צומי זה ברצון, כתפילה לעזרתו בשעה זו, שעת צרה ורעה לישראל, ויצילנו מידי אויבינו".

(מתוך מכתב ששלח בנימין זאב פוןוייזל ממחנה המעצר בלטרון לנציב העליון הבריטי, 1 בספטמבר 1946)

שמו של ד"ר בנימין זאב פוןוייזל אינו מוכר היום כמעט. אולי משום שהוא השתייך לימין הרוויזיוניסטי בתקופה שקרמה להקמת המדינה, ונבלע בין שני מנהיגים מיתולוגיים, זאב ז'בוטינסקי ומנחם בגין. אבל בעיני הבריטים שבאו לעצור אותו בשבת השחורה ב-1946 הוא נחשב לאחד ממנהיגי היישוב היהודי בארץ. את חוויותיו במחנה המעצר בלטרון, ואת הגיגיו על אחרות ופילוג בין יריבים המוצאים עצמם כלואים יחד, הוא העלה על הכתב בספר "תשעים ושניים ימי מאסר וצום" – יומן שבי שפורסם בשנת 1947, והיה לרב מכר ביישוב העברי בארץ. 77 שנים אחר כך, כשהיהודים בארץ ישראל עומדים מול אויב משותף אך גם נקרעים במריבות פנימיות, ספרו רואה אור מחדש.

יוזמת ההוצאה המחודשת, דרך "סלע מאיר", היא הנכדה ניבה פוןוייזל (65), יושבת הראש הטרייה של מכון ז'בוטינסקי. בין משפחתו של בנימין זאב פוןוייזל ובין חוזה המדינה בנימין זאב הרצל, היא מספרת, שררה ירדות עמוקה. "כשסבא-רבא שלי, ארנסט פרנץ פוןוייזל, ישב פעם עם הרצל בקפה במריה הילפר שטראסה, הרצל אמר לו: 'שמע, פון וייזל, יש לי רעיון' – והציג את חזון המדינה היהודית. ארנסט אמר לו שזה רעיון לא רע, והציע לארגן בשבילו מפגש המוני להצגת הרעיון. זה היה כמה שבועות לפני שהרצל פרסם את מדינת היהודים". הצעד הראשון שנקט ארנסט פוןוייזל לאחר ששמע את החזון היה סילוק עץ חג המולד מביתו, והוא גם שכנע את הרצל לעשות כמוהו. פוןוייזל אף שכר מורה שילמד את ילדיו עברית, ומאותו יום והלאה אסר על בני המשפחה לכתוב בשבת. "הוא לא היה איש דתי בכלל", מספרת נינתו, "אבל הוא רצה להחדיר בילדים גאווה בזהותם היהודית".

צילום: מתוך האוסף המשפחתי

נסע הלוח ושוב בין אירופה ללבנט. פון וייזל (משמאל) קורא כתב עת בטיסתו בספינת האוויר הגראף צפלין, שחלפה מעל ארץ ישראל בטיסתה מגרמניה למצרים באפריל 1929

צילום: ג'י. אנתוניס

הבן בנימין זאב נולד ב-1896, זמן קצר לאחר פרסום "מדינת היהודים". כשגרל הפך לשומר מצוות, אך לא בהשפעת ההינך מבית אבא, אלא בעקבות שירותו בצבא האוסטרו-הונגרי במלחמת העולם הראשונה. אז, בשורות החזית הרוסית, הוא פגש חיילים יהודים מהונגריה, מפולין ומגליציה, וכך התוודע לראשונה ליהדות האורתודוקסית. במלחמה היא התקשה פודויזל להתגייס ליחידת תותחנים; בעיניו זאת הייתה מעין הכנה למאבק הצבאי העתידי על ארץ ישראל. לאחר המלחמה, ולנוכח התפוררות המעצמה האוסטרית הונגרית, הוא הקים פלוגת חיילים יהודים לצורך הגנה על הרובע היהודי בעירו וינה. פודויזל גם ייסד את אגודת "הזרות", שפעלה ליישוב חיילים יהודים משוחררים בנקודות לאורך גבולות ארץ הקודש. כך פגש את זאב ובוטינסקי, מייסד הגדודים העבריים. פודויזל העלה בפניו תוכנית שהגה: לרכוש ציוד לוחמה של שתי אגודות, ליוזם עלייה של 30 אלף חיילים משוחררים, ולכבוש את הארץ המובטחת "תחת הרגל של הוד מלכותו מלך בריטניה". הצעתו נדחתה. זו לא הייתה ההצעה האחרונה שלו שנדחתה.

ב-1922, לאחר שסיים את לימודי הרפואה, עלה פודויזל ארצה. כאן הוא עבד כחלוץ בחקלאות ובכניית טרסות, ומהצד גם בתור רופא ומנהל חשבונות, עיתונאי, מורה פרטי לצרפתית ופועל בניין. בהזמנתה של מניה שוחט הוא קיבל עליו את תפקיד המרדף הצבאי הראשון בקורס הקצינים הראשון של ההגנה, שהתקיים בתל-יוסף. הוא גם הכין תוכנית צבאית להגנה על העמק, אבל מכיוון שזו כללה נסיגה מיישובים מסוימים, חברי גדוד העבודה דחו אותה. "לא מפנים יישובים", הם קבעו. הקריירה העיתונאית של פודויזל הביאה אותו להצטרפותם של מנהיגי העולם הערבי באותם ימים. בסוף 1923 הוא החל לכתוב ב"נויה פרייה פרסה", העיתון שלפניו כתבו בו הרצל ונורדאו וכל מי שנחשב בשמי הספרות וההגות באוסטריה. כעבור זמן קצר מינו אותו כמנה גופי תקשורת גרמניים לכתב המיוחד שלהם במזרח הקרוב ובאירצות האסלאם. עוטה לבוש ערבי מסורתי וחמוש בחרב, הגיע פודויזל לפני מאה שנה בדיוק למכה, והתקבל אצל האמיר חוסיין – סביסבו של מלך ריח הנוכחי, עבדאללה השני. בדיוק התברר שהסעודה המשותפת שלהם הייתה ארוחתו המלכותית האחרונה של האמיר, לפני הגלייתו בידי בית סעוד. העיתונאי היהודי התארח גם בחצר המלך מבית סעוד ובבית מנהיג המרד הדרוזי.

בכובע אחר שימש פודויזל כרופא האישי של עבדאללה הראשון, אמיר עבר הירדן. כשפואר מלך מצרים יצא לביקור ממלכתי בגרמניה, פודויזל התלווה אליו כעוזר וכמתרגמן אישי. הוא נפגש גם עם מנהיגים בתימן, באיטריה, בסניגפור, בסריילנקה, בהודו ובטורקיה. המנהיגים ששוחחו עמו הבינו כי לא מדובר רק בעיתונאי גרמני, אלא במדינאי יהודי. פייסל מלך עיראק העניק לו את ברכתו לביצוע טרנסספר של פלאחים ערבים מארץ ישראל, והאחים עלי, מנהיגי המוסלמים בהודו, הציעו לו לכרות ברית מוסלמית-יהודית נגד אנגליה ובית סעוד. בביקורו בהודו שהה פודויזל במנזרים בודהיסטיים ותרגל שיטות סגפנות וכוח רצון, שסייעו לו רבות בשבירת הרעב שהוא עתיד לקיים בלטרון, כמעט שני עשורים מאוחר יותר.

אהבת המולדת במקום טנקים במסעותיו ובהרפתקאותיו הוא הספיק גם לשבת בכלא האיראני, לאחר שנחשד בריגול; שובני חשבו

ועידת היסוד של הצ"ח הודיעה כי היא דוחה "דרישות הקיצוניים בראשותו של פון וייזל שהחוקה תצהיר מיד שהצ"ח היא הסוכנות היהודית לארץ ישראל". פון וייזל נקלע שוב ושוב לעימותים עם ז'בוטינסקי, אך כשחנה היא הרוויזיוניסטים נשאל מדוע אינו מפטר את הפעיל הסודר, השיב: "לפטר את פון וייזל? איך אני יכול, אם חבל עשרה רעיונות, תשעה הם שלו?"

שהוא לא אחר מלודנס איש ערב, איש הצללים הבריטי שבחש במזרח התיכון. כאן בארץ, במהלך פרעות תרפ"ט (1929), נדקדק פודויזל בידי ערבים ונפצע באורח קשה. במשך שבועות נלחמו הרופאים על חייו, עד שלבסוף הצליחו להצילו. בשנים ההן העמיק פודויזל את השפעתו על העיתונות באזור. ב-1926 הוא ייסד את "עיתון הנילוס וארץ ישראל", שיצא לאור בקהיר. ב-1930 ערך את "הואר היום", היומן השני בגודלו או בארץ ישראל, ומשהו נסגר, הוציא פודויזל עיתון חדש – "העם".

בשנות השלושים הוא יצא למסעות מסוג אחר, הפעם באירופה. פודויזל הרבה לנאום ולהרצות באוסטריה, בגרמניה ובמזרח אירופה, ועשה שם נפשות לעלייה ארצה. עוד ב-1931 ניבא את עליית היטלר לשלטון וקרא ליהודים: "הצילו עצמכם כל עוד אפשר, ארוז הפציכם ולכו לפלשתינה. לגאלי או בלתי לגאלי, אבל לכו!". ה"אנשלוס", סיפוח אוסטריה לגרמניה, תפס אותו בעת ששהה באוסטריה עם אשתו וילדיהם. יום לפני שאנשי הגסטפו רפקו על דלת ביתם הם הצליחו להימלט, מותירים מאחור את רכושם.

התחנה הבאה של פודויזל הייתה בפריז, משם המשיך בפעילותו להצלת יהודים, ולשם כך אף ניהל משא ומתן עם אדולף אייכמן. כעבור מעט יותר משנתיים נאלץ להימלט גם מצרפת; ידיד במשרד המלחמה הצרפתי התקשר אליו כדי להודיע לו שקן

מו"נו קרס, ופודויזל שרף את כל מסמכיו ויצא בתוך שעתיים מפריז. המשפחה הצליחה לברוח באונייה האחרונה שיצאה ממרסיי, ופודויזל הגיע שוב – הפעם חסר כול – לארץ הקודש.

בשדה הציוני-פוליטי של או פעל פודויזל כחבר הוועד המרכזי הרוויזיוניסטי, אך נחשב קיצוני אפילו במושגי תנועתו. ועידת היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה הרוויזיוניסטית (הצ"ח), שהתכנסה בווינה בסוף קיץ 1935, קראה ליהודים להצטרף לחרם הכלכלי על גרמניה, אך דחתה את "דרישות הקיצוניים בראשותו של פודויזל שהחוקה תצהיר מיד שהצ"ח היא הסוכנות היהודית לארץ ישראל" – כך דוחו בעיתון הרוויזיוניסטי "הזרדן". פודויזל נקלע שוב ושוב לעימותים עם ז'בוטינסקי, ועורר את חמתו. אך כשמנהיג הרוויזיוניסטים נשאל מדוע אינו מפטר את הפעיל הסודר, השיב: "לפטר את פודויזל? איך אני יכול, אם מכל עשרה רעיונות, תשעה הם שלו?"

אחרי מותו של ז'בוטינסקי נבחר פודויזל ליו"ר התנועה הרוויזיוניסטית, ומילא את התפקיד במשך שנתיים, מ-1942 עד 1944. בשנים הללו היה פון וייזל דמות מפתח ביישוב היהודי. כשאמת הכיבוש הנאצי ריחפה מעל ארץ ישראל, הוא יום פגישה עם המפקד העליון של הצבא הבריטי בארץ. "הדבר היה אחרי ניצחונם הראשון של הגרמנים באל-עלמין", כתב על כך פודויזל ביומנו. "זה עתה קיבלתי לידי את ההגנה הצ"ח בארץ, וחשבת מוחבתי לרוח בלי

רב שנים. הארגון הזה – שייסד הרצל, מחבר "מדינת היהודים" – חשש להצהיר כי מטרתו היא הקמת מדינה יהודית, אך פון־וייזל דיבר על כך במפורש. כבר ב־1918 הוא הגדיר את המדינה היהודית כיעד ברור שצריך לחתור אליו, ואילו ההסתדרות הציונית ניאזתה להציב זאת בראש סדר יומה רק ב־1946.

"סבא דאג לשנות את ההצהרות של אחות הסטודנטים היהודים באוניברסיטת וינה, כך שיהיה ברור שמטרת הציונות היא הקמת מדינה יהודית", אומרת ניבה. "זה היה ייחודי בנוף הרעיוני של התקופה, אמצע שנות העשרים של המאה הקודמת. על אותו הרקע התעוררה גם הסערה הגדולה בקונגרס הציוני של 1931, שהובילה לפרישה של הרעיוניסטים. חיים ויצמן אמר שם שאין כוונה להקים מדינה יהודית, ו'בוטינסקי דרש מהקונגרס להצהיר ברורות שיש כוונה כזאת'. פון־וייזל התגלה כבר אז כשוחר אחדות: הוא התנגד להתפלגות, אך נאלץ לקבל את דין התנועה.

לצד שאיפתו לשיתוף פעולה בין התנועות, פון־וייזל לא ויתר על עמדותיו ועקרונותיו. ויצמן והנהגת היישוב בארץ נחשבו בעיניו לרופסים ומתרפסים. לאחר שנתפסה ספינת מעפילים וכל נוסעיה גורשו לקפריסין, כתב: "עכשיו יוכרו על שביתה אשר העולם לא ראה עוד רוגמתה – כל בתי הקולנוע ייסגרו משעה אחת־עשרה בערב ועד לשעה אחת־עשרה לפנה"צ למחרת, ולאות אבל לאומי ייסגרו כל בתי הקפה מחצות ועד לבוקר הבא. וגם האוטובוסים ישבתו, שעתים רצופות לכל

צילום: אריק סולטן

ניבה פון־וייזל (למעלה): "סבא דאג לשנות את ההצהרות של אחות הסטודנטים היהודים באוניברסיטת וינה, כך שיהיה ברור שמטרת הציונות היא הקמת מדינה יהודית. על אותו רקע התעוררה הסערה בקונגרס הציוני של 1931: ויצמן אמר שם שאין כוונה להקים מדינה יהודית, ו'בוטינסקי דרש להצהיר שיש כוונה כזאת"

הפחות". וכשהטיימס הלונדוני הודיע כי "בחוגי היהודים גוברת נטייה לשיתוף פעולה", פון־וייזל זעק: "איל אלוהים, כמה אשם עמך לפניך, עד שהענישת אותו במנהיגים כאלה?"

אין ספק שהאיש ידע לכתוב. כתביו עוברים היטב גם ב־2024. כך למשל תיאר את רגעיו מעצרו בשבת השחורה: "מתוך לעג קל שאלה אשתי, אם כדאי ליתן לי עוד חליפה אחת, או שיוציאוני להורג לאלתר. המפקח אמר שכדאי לקחת גם חליפה שנייה כי אולי איוקק לה, וגבר בי הרושם, ששאלתי ממייטב הספרות הקרימינלית, שפקידי הכולשת באנגליה חסרים מעיקרם כל חוש להומור".

גם המעמד הזה סיפק לו חומר לסאטירה פוליטית. בתו הקטנה וחברתה, הוא מספר, "שרו לכבודו של החייל שהועמד לשומרון את שיר הכלניות (שירה המפורסם של שושנה דמארי, שהפך להקנטה כלפי החיילים הבריטים אדומי הכומתות – א"ס), וראי מתוך אמונה שבכך משתתפות אף הן במאבקו של היישוב ו'עוזרות להשמיע את מחאתו של היישוב נגד מדיניות הדיכוי של חופש הפרט' – כלשון העיתוננים בארצנו. איני יודע מה רבה הייתה השפעתה של הפגנה זו על דעת הציבור בכריטיניה הגדולה. מאידך גיסא, איני יכול לשפוט גם על השפעתן של פעולות היישוב האחרות: של שביתת

צילום: מ"מ

דיחוי עם הגנרל על הצעדים שיש לנקוט להגנת המולדת. תמים הייתי, וחשבתני כי כל שעה יקרה. אבל גם הגנרל הסקוטי הטוב איש תמים היה; הוא היה בדעה שיש בכוחה של אנגליה לשאת באוכרנה של ארץ ישראל ובחורבנו של היישוב היהודי.

"ביקשתי את הגנרל לערוך את כל המתנדבים היהודים, על כל יחידותיהם, בקו חזית מיוחד בדומה של הארץ, בגבול היישוב, אם סמוך לאל־עריש, או לפני עזה או בקו מגדל־בית־גוברין, למען יגנו בחורינו על קו זה עד לטיפת דמם האחרונה, אף אם היחידות האנגליות האחרות יפנו את הארץ, כי אנו נילחם בחיילי היטלר טוב יותר מכל צבא אחר, גם בלי טנקים, שהרי נבקש להציל את מולדתנו מן הכיבוש הנאצי. אנו לא ניסוג משם, גם אם ניהרג כולנו עד אחר".

פון־וייזל התחייב לגייס "תוך שישה שבועות כ־10,000 איש", אולם הגנרל נרתע מהאפשרות לחמש יהודים רבים כל כך. הוא השיב שיסכים לחייל לכל היותר 1,500 מבני היישוב בכל חודש, והוסיף תהייה לגבי נאמנותם של המגויסים הללו לפיקוד הבריטי או אפילו להנהגה הציונית.

אל תגיד מדינה

עם ההסתדרות הציונית היה לפון־וייזל חשבון

פון־וייזל ירש את מקום היו"ר המיתולוגי. ז'בוטינסקי

כשהבריטים הגיעו לעצור את פון וייזל, בתו הקטנה שרה בהתרסה את שיר הכלניות: "איני יודעת הפגנה זו על דעת הציבור בבריטניה האדולה. מאידך גיסא, איני יכול לשפוט גם על השפעתן של פעולות היישוב האחרות: שביתת מחאה חשבע אחר הצהריים ועד לחצות; צום מן הבוקר ועד לצהרי יום; של שביתת התנועה משעה שתיים עשרה ועד שעה שתיים אחה"צ; של אספה באלם קולנוע 'עדן'; ועוד כיוצא באלו. העיקר שהילדות דעתן נחה מהמעשה – ממש כדעתם של ראשי היישוב".

באותה עת פרויזיל כבר לא היה דמות פוליטית, ועילת מעצרו – ככל שהבריטים נוקקו לעילה – הייתה לכאורה רק מאמריו בעיתונות. ובכל זאת, בלטרון הוא סופח לאגף האח"מים, לצד בכירי הסוכנות היהודית: משה שרתוק (שרת), לימים ראש הממשלה ובאותה עת ראש המחלקה המדינית של הסוכנות; דוד רמז, אז יו"ד הוועד הלאומי ולימים שר בממשלה; וכן יצחק גרינבוים והרב יהודה לייב מימון (פישמן), חברי הנהלת הסוכנות שהפכו בהמשך לשרים.

מעצרו של פרויזיל רק הגביר את השכנוע הפנימי שלו ברבר הצורך באיחוד כוחות ביישוב, אך למורת רוחו המתוחות בין הנהגת היישוב ל"פורשים" לא פגה גם בין גדרות התיל של לטרון. שותף לתחושתו הוא מצא כאשר ניצל את כישוריו כרופא כדי לטפל ברב מימון. הרב, שסירב להוראתם של החיילים הבריטים להתלוות אליהם לנסיעה בעיצומה של השבת, חווה מעצר אלים והגיע ללטרון כשהוא פצוע פיזית ונפשית. ובכל זאת, הסיבה העיקרית לכך ששאו בו או הייתה התמשכות העימותים הפנימיים בין המנהיגים. "הרב עצוב מאוד", כתב פרויזיל. "אומר הוא שאין רצונו כשחרור. הוא לוחש באוזני: 'מאסתי בחיי – היישוב לא התבגר עדיין ואינו ראוי לזמן שאנו נתונים בו. אף אחד לא למד לקח מן המאורעות. אין אחדות ביישוב – אפילו כאן, במחנה, בתוכנו, אין אחדות'".

חברותא של זאב וכבש

ביומן מרווח פרויזיל גם על מפגש עם רב אחר – הרב אריה ליון, שבא לבקרם במחנה המעצר. "הרב ליון הוקן עשה עליי רושם גדול ונעים כב רבגע הראשון", כך כתב על "אבי האסירים". "אין הוא מושיט לי תם את ידו, כי אם תופש את ידי ומחזיק אותה בין אצבעותיו כלבבית כנה. מתחת לגבותיו

"פקידי הבולשת באנגליה חסרים מעיקרם כל חוש להומור". חיילים בריטים בקיבוץ יגור ב"שבת השחורה"

פחות ממקבליהם הרזיוניסטים. "היחסים בין השמאל לימין אינם כאשר הייתי רוצה לראותם. כיום הראשון, כשהגיעו מאה השמאליים הראשונים, היו פני הרברים אחרים. הוותיקים, ברובם המכריע רזיוניסטים, חרדים ומבני עדות המזרח... כולם קיבלו את פני השמאליים בלבביות קבל פני חברים. אבל בה במידה שרב מספר אנשי השמאל וה'חרשים' הפכו לרוב, השתנו הדברים.

"דבר אחד חסר: רוח התברות. ויש להודות, שרוח זו חסרה בשני המחנות, אבל במידה גדולה יותר אצל ה'חרשים'. רבים מבין הרזיוניסטים מלאים מירדות נגד ה'חרשים', וכיחוד נגד מנהיג זה או אחר, שנשא באחריות, בתקופת שיתוף פעולתם עם הממשלה, לכך שראובן או שמעון נמסר למשטרה והובא ללטרון. ולא מעטים מבינים רוטנים: 'היום כולנו אחים – אבל מחר הם יחזרו וישלימו עם האנגלים ויסיפו למוסרנו לידיהם. מוטב להיחיד'." אבל אין אלה אלא מיעוט, מרביתם של ה'ותיקים' מבינים את הקו ששופמן (יוסף שופמן, חבר התנועה הרזיוניסטית ולימים חבר הכנסת – א"ס) ואני דוגלים בו; מאחורי גדר תיל קיימת רק אומה מאוחדת, אין מפלגות בניינו. חסרה הלבביות וחסר האמון ההדדי".

הפילוג ביישוב היהודי הענינות של המוסדות הרשמיים כלפי "הפורשים", השפיעו על מציאות החיים בלטרון בדרכים מעוותות. מיומנו של פון וייזל עולה שהסוכנות היהודית סירבה לסייע כספית לעצורים, אף שראשי הסוכנות עצמם החזיקו שם. הנימוק היה ש"עוד עכשיו נחשב בעיני המוסדות אדם שנשלח ללטרון לטרוריסט – ודאי לא יבוא לתמוך במשפחותיהם של טרוריסטים". בשלב מסוים עלו שמועות על שחרור מוקדם של העצורים מלטרון, תמורת הסכמת האח"מים שביניהם לקיום ועידה בינלאומית שתדון בחלוקת הארץ. פרויזיל כתב על כך בועם שהוא מעריף לשבת בכלא עשר שנים נוספות, ולא לשמש עילה להגשת כתב כניעה: "הפכתי לקלף בידי האנגלים. למען ישחררו

העבתי, מכריקות עיניים מלאות חוכמה וטוב לב". עצורי לטרון לא בוכו את זמנם באפס מעשה, אלא מילאו את יומם בשיעורים ובהרצאות. עיתונאי שהורשה לבקר במחנה נדהם לגלות את פרויזיל, שומר מצוות ומאנשי "הפורשים", יושב ללימוד דף יומי לצד דוד רמז גלוי הראש, מבכירי הממסד. "ודאי נוכר בנבואתו של ישעיהו 'גור זאב עם כבש', ומאליו מובן, שרמז היה הזאב, אני הכבש ולטרון – גן העדן", גיחך פרויזיל, ששמו הפרטי היה כאמור זאב.

לצד מאמציו לרקום אחדות בין העצורים, פון וייזל גרס שאנשי הממסד הציוני להוטים לכך

"מאחורי גדר תיל קיימת רק אומה מאוחדת". מנהיגי היישוב העצורים בלטרון לאחר השבת השחורה, ובהם דב יוסף, יצחק גרינבוים, משה שרת ודוד רמז

צילום: ארכיון קיבוץ יגור

אותנו, ישלמו התבוסתנים פרס לאנגלים. ומי יודע, אם לא יבוא פעם ויצמן ויצפה לתודה ממני, על אשר נכנע למען שחרורי".

חרשיים אחרי שנעצר החליט וייזל לפתוח בשביתת רעב – שביתה שהייתה למומשכת ביותר בתולדות המאבק העברי בשלטונות המנדט. מטרתו העיקרית הייתה למחות על השימוש הסיטונאי שעשו הבריטים במעצרים מנהליים: "כל יום נוסף שישבתי בלטרון, כל יום שנתן לי הודמנות להכיר עצורים חדשים ואת סיבות מעצרים, הגביר את התמרמרותי על הצורה שבה משתמשת ממשלתנו בחוקים על מעצר אדמיניסטרטיבי", כתב. "לא ייתכן שיאסרו אנשים ויחזיקו במאסר חודשים רבים, ולעיתים גם שנים, בלי שתובא כל הוכחה לאשמתם, ולא ינסו אפילו להוכיח את אשמתם".

העיתונות העולמית סיקרה את המחאה שלו בהרחבה, והלחץ על הבריטים הלך וגבר. שביתת הרעב עוררה כמובן הדים רבים גם בתוך היישוב היהודי. בתום עשרת ימי הצום הראשונים כתב פרויזיל בסיפוק: "כל מברק המתקבל ממתנגדי למפלגה, כל רשימה בעיתוני המפלגות היריבות, מוכיחים לי שהחלטתי הפעוטה – לוותר על אוכל – עשתה להפחתת ההתפלגות ביישוב בעשרה ימים יותר משעשו כל מאמריי ונאוומיי בעשרים שנות עבודתי הפוליטית, ועל כך מאושר אני בכל נימי נשמת".

רפיח עכשיו

לאחר 16 ימי שביתת רעב שחרר פרויזיל לביתו בגדרה, אולם גם אז סירב לאכול. המחאה שלו, הסביר, לא נועדה לקצר את מעצרו, אלא כוונה נגד שלטון המנדט בכלל ונגד מעצרים שרירותיים. "איני רוצה לזכות בחופש תמורת כניעתו של היישוב", כתב. אגב, הוא נעצר שנית בידי הבריטים ב-1947.

במלחמת השחרור שירת פרויזיל כמג"ד תותחנים, והשתתף בבלימת טור המשוויינים

אחרי שהגיע לארץ - נפצע בפרעות. פון־וייזל לאחר שנדקר, 1929

צילום: נדב מן ביימון. מתוך האוסף של ד"ר שולמית גור, האוסף הלאומי לתצלומים ע"ש משה פריצקר הספרייה הלאומית

המצריים שנע לעבר תל־אביב. כשהם התקרבו, הוא טיפס על עץ, אחז במשקפתו ופקד: "איינס, צוויי, דריי, אש!". אחר כך דיווח בגלויה לאשתו: "אני כיוונתי. ה' פגע". המצרים נסוגו.

בשנותיה הראשונות של המדינה היה פון־וייזל חבר בתנועת החירות, אך ב־1951 פרש ממנה. אולי לכן מנחם בגין, בספרו "המרד", לא הזכיר כלל את האיש ותרומו למאבק. זכר חלקו בהקמת מדינת היהודים הלך ושקע אט־אט. ב־1974 הלך לעולמו, מותיר אחריו שלושה ילדים ויותר מעשרה ספרים בשלל נושאים - רפואה והיסטוריה צבאית, אסלאם ויהדות.

היומן שפרסם סבה, אומרת ניבה פון־וייזל, היה מוכר לה עוד מילדות. המחאה נגד הרפורמה המשפטית גרמה לה לפרסם אותו מחדש דווקא עכשיו. "כשהחלו ההפגנות הנוראות שקרעו אותנו מבפנים, חשבתי שהספר הזה ראוי לראות אור כי לכל אורכו הוא קורא לאחדות. ולא שסבא שלי היה איש של פשרות".

ביומן הוא מאשים במידה רבה את השמאל במניעת האחדות המיוחלת. זה נכון לדעתך גם היום?

"כן, ומאותה הסיבה. זה לא חדש. ממה שזלג מבית הנשיא (כמהלך הניסיונות למצוא מתווה מוסכם לרפורמה - א"ס), אפשר היה להבין שכבר הגיעו שם להסכם בין הצדדים. מי שלא הסכימו לחתום עליו היו אנשים שמה שחשוב להם זו לא אחדות, אלא הגמוניה. לשמאל מאז ומתמיד הייתה חשובה בעיקר האחיזה בשלטון".

סבך ליעג להנהגת היישוב היהודי בימיו ולמדיניות ההבלגה שלה. הביקורת בנושא הזה נבונה גם היא למנהיגות של ימינו?

"זה נכון מאוד ודומה מאוד. סבא שלי אמר שבמלחמה המטרה היא להרוג כמה שיותר מחיילי האויב. אם הייתה דרך לפשרה - לא הייתה מלחמה. ואם הגענו למלחמה, זה כנראה לא סתם כך".

גם המעצרים המנהליים של פעילי ימין בתקופתנו, ושבתות הרעב בעקבותיהם, מקבילים בעיניך לאירועים דאז: "השלטון הוד השתמש באמצעים שונים, בין אם לחץ ובין אם שידול, וגרם למפלגות הפועלים, לפלמ"ח, לבך־גוריון, לפעול נגד יהודים, נגד אחיהם. זה הסוון. מי שביצעו את המעצרים וההלשנות היו יהודים. גם כיום יהודים - הרמטכ"ל או שר הביטחון או גורמים שונים בממשלה ואפילו באופוזיציה - פועלים נגד יהודים, בין אם מתוך לחצים או מתוך סיבות אחרות. לפעמים אפילו סיבות טובות, אבל עדיין - יהודים פועלים נגד יהודים".

מה היה בנימין פון־וייזל חושב על בעיית עזה וסוגיית "היום שאחרי"? על כך אפשר אולי ללמוד מקטע ביומנו שמתייחס למחנה המעצר הבריטי שעמד אז ברפיח. אחד העצורים משם, הוא מספר, הועבר ללטרון, והכריז שמקום מעצרו הקודם "הביא ברכה אחת מבחינה לאומית: כמה מאות יהודים, שמעולם לא היו נוסעים מעצמם לדרומה של ארצנו, הכירו את הנגב ואת אקלימו מניסיונם העצמי, ודווקא בשיא הקיץ, בתקופה הקשה ביותר, והנה נוכחו לדעת, שגם שם האקלים יפה, וגם ביולי אפשר לחיות בנגב וליהנות מהחיים. רק אבק החול באוויר קשה לנשימה, אבל גם האבק יחלוף, כאשר יבואו היהודים ויטעו יערות, כאשר עשו ככל מרחבי הארץ. יותר משיש לראות ברפיח מחנה ריכוז של הממשלה, יש לראות בה תחנה בדרום של היהודים לכיבוש הנגב." ■

צילום: מתוך האוסף המשפחתי

שבייתת הרעב סוקרה בהרחבה העיתונות העולמית. פון־וייזל שובת רעב בעת מעצרו, 1946

בשלב מסוים עלו שמועות על שחרור חוקדם של העצורים תמורת הסכמת האח"מים שבהם לוועידה בינלאומית שתדון בחלוקת הארץ. פון־וייזל כתב בזעם שהוא מעדיף לשבת בכלא עשר שנים נוספות, ולא לשמש עילה להגשת כתב כניעה: "ישלחו התבוסתנים פרס לאנגלים. ומי יודע, אם לא יבוא פעם ויצחן ויצפה לתודה מחמי, על אשר נכנע לחען שחרורי"

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il